

Андрій Дубяга

КОЛЕКЦІЯ КАМ'ЯНИХ СОКИР КАТАКОМБНОЇ СПІЛЬНОТИ З ФОНДІВ СЛОВ'ЯНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

В сучасній археологічній науці немає консолідованого погляду на тлумачення поховально-го реманенту. В. Циміданов наголошує, що є два основних підходи до тлумачення супроводжувальних предметів. Перший розглядає інвентар як маркер майнового стану небіжчика, другий тлумачить поховальний інвентар з позицій соціального статусу похованого [6, 29]. Такий підхід не можна вважати вичерпними, адже поняття «соціальний статус» має доволі широкий зміст: розглядає професійну діяльність, приналежність до військової, світської чи сакральної знаті тощо. З огляду на те, що смислове значення кам'яних сокир досі є невизначеним, розгляд цієї проблематики лишається актуальним.

Ґрунтуючись на тому, що кам'яні сокири дослідники визначають як інсигнії влади, доцільно розглянути колекцію артефактів з каменю катакомбної спільноти зі Слов'янського краєзнавчого музею, що походять зі Слов'янського р-ну Донецької обл. і представлені цілим та фрагментованим молотами, заготовкою та 4-ма фрагментами сокир.

1. Фрагмент (лезова частина) сокири з червоного граніту. 56 × 49 × 43 мм. Діаметр просвердленого отвору 10 мм. Сокира дуже ретельно відшліфована, прокреслено кілька граней, що є нетиповим для більшості сокир. Виражених слідів використання не визначено. Слід зазначити, що, оскільки обробка граніту – складний процес, використання в побуті таких виробів недоцільне тому, що на їх виготовлення витрачається багато часу та зусиль, а вірогідність пошкодити подібну сокиру висока. Тому можна припустити, що така сокира могла бути інсигнією військової(?) влади. Як наголошують С. Іванова та В. Циміданов, кам'яні провушні сокири почали входити в ужиток в той час, коли зникають зооморфні скіпетри [2, 142].

2. Фрагмент сокири, обушкова частина втрачена в давнину. 90 × 50 × 66 мм. Збереглась ударна частина з клиноподібним лезом зі слідами використання.

3. Фрагмент сокири, обушкова частина втрачена. 92 × 52 × 57 мм. Збереглась масивна висока частина з клиноподібним лезом з багатьма сколами та вибоїнами, що може свідчити про тривале використання.

4. Фрагмент сокири з зеленого граніту. 42 × 45 × 24 мм, діаметр отвору 10 мм. Збереглась обушкова частина, слідів вживання не виявлено. Знайдена на висоті № 199 військовослужбовцями під час облаштування оборонних споруд біля с. Богородичне Слов'янського р-ну.

5. Заготовка сокири молотоподібної форми без каналу свердлення. 93 × 52 × 44 мм. Приземкуватих пропорцій, з пласкою нижньою та ограненою верхньою поверхнею. Торець обуху овальний. За твердженням А. Шамрая, не можна виключати атрибуцію цього виробу як розтиральника сокировидної форми [1, 25].

6. Фрагмент молота (сокира(?)). 43 × 49 × 39 мм, діаметр отвору 14 мм. Частина предмета втрачена в давнину, округла форма обушкової частини свідчить про те, що цей виріб є молотом, проте він може бути також фрагментом сокири.

7. Молот. 97 × 52 × 39 мм. Діаметр отвору з одного боку 14 мм, з іншого 8 мм. Обидві робочі поверхні мають сліди тривалого практичного вживання.

У Слов'янському р-ні, з якого походять означені знахідки, немає виходів граніту. Найближчі його поклади є на півдні Донецької області у Приазов'ї. Вироби з привізних матеріалів завжди цінуються більше, та й на них немає слідів практичного вживання, тому можна припустити, що вони мають символічне значення. Як вже зазначалося, досі немає загальноприйнятої версії трактування призначення сокир та молотів катакомбної культурної спільноти. Сокири та молоти, швидше за все, мали кілька призначень: практично-господарське, військове та символу влади. Наприклад, Д. Кравець зазначає, що поховання зі зброєю, досліджене на Сіверському Дінці, дало підставу деяким науковцям вважати поховання зі зброєю приналежними

соціально значимим особам. Проте, цей дослідник вказує, що більшість подібних поховань не мають виражених соціальних ознак, а знахідки зброї швидше свідчать про приналежність похованого до військового стану [4, 38].

С. Пустовалов доводить, що зброю в катакомбній спільноті використовували як символ належності до групи воїнів, а її кількість та якість є соціальною ранговою ознакою [5, 20]. Отже, предмети озброєння з привізного матеріалу, що важко піддається обробці, могли слугували символом високого соціального статусу. З розглянутих матеріалів під цю категорію підпадають два ретельно оброблені фрагменти з червоного та зеленого граніту, без слідів використання.

Щодо цього слід згадати дослідження Е. Кайзер, яка спробувала відтворити соціальну структуру ямного та катакомбного суспільств. Як ознаку високого соціального статусу небіжчика вона пропонує розглядати наявність у похованні сокир-молотів, кількість яких у катакомбній культурі, порівняно з ямною культурою, збільшується до 7%. Водночас, як зазначає дослідниця, булави та сокири-молоти не зустрічаються одночасно в одному похованні. Водночас кожен з артефактів може перебувати у комплексі з керамічними, кам'яними та бронзовими виробами [3, 116–117].

Отже, сокири-молоти з колекції Слов'янського краєзнавчого музею можна розглядати як атрибутивно-символічні компоненти високого соціального статусу представників катакомбної спільноти. Про це свідчать: відсутність на них ознак практичного використання, складність обробки матеріалу та його дефіцит в цій місцевості. Проте однозначно стверджувати про символічність сокир, молотів та булав не можна, бо соціальні реконструкції минулого є досить дискусійними.

Джерела та література

1. Археологический альманах №1. **Каталог случайных находок из археологических собраний Донецкой области.** Донецк, 1993.
2. *Иванова С., В. Цимиданов.* Погребения с топорами в ямной культуре Северо-западного Причерноморья // **Наукові праці історичного факультету ЗДУ.** Вип. IV. Запоріжжя, 1998.
3. *Кайзер Э.* Эгалитарное пастушеское общество versus воины-кочевники? Попытка реконструкции социальной структуры ямной и катакомбной культур // **Stratum plus.** 2010, № 2.
4. *Кравец Д.* К вопросу о раннекатакомбных воинских погребениях Донбасса // **Проблемы изучения катакомбной культурно-исторической общности: Тезисы докладов Всесоюзного семинара.** Запорожье, 1990.
5. *Пустовалов С.* Проблема археологічних корелятивів соціальних феноменів // **Магістеріум. Археологічні студії /** Нац. ун-т «Кієво-Могилянська академія». № 45. Київ, 2001.
6. *Цимиданов В.* **Социальная структура срубного общества.** Донецк, 2004.